

Acumulació de capital i construcció de les colònies tèxtils

Què costava construir una colònia industrial? ¿Com es va finançar la construcció de canals i rescloses, fàbriques, pisos i estances diverses i la nova maquinària? ¿D'on van treure els recursos els fabricants que emprengueren l'aventura de construir una nova fàbrica en un lloc on pràcticament no hi vivia ningú ni hi havia cap estructura antiga que facilités la feina? Les preguntes tenen encara més interès quan hom s'adona que són famílies i no societats les que les construeixen.

La hipòtesi que defensarem és que una part important de les colònies industrials del Llobregat es van finançar gràcies als bons beneficis que va donar la indústria tèxtil al llarg del segle XIX i a la reinversió constant d'aquests beneficis en la mateixa activitat tèxtil (1). El capital que un fabricant tenia invertit en una societat no es retribuïa per la via dels dividends; els teòrics beneficis no es retiraven en bona part, sinó que s'invertien en edificis, màquines o gènere, de tal manera que al final d'una societat, si les coses havien anat bé, el capital inicial s'havia incrementat i podia començar una nova operació amb una inversió més elevada. A vegades ni tant sols rebia el diner de forma líquida sinó en forma de màquines, edificis o gèneres que eren aportats a la nova societat que es pogués constituir. Si el fabricant deixava bona part dels beneficis a la societat ¿de què vivia?. Si gestionava la fàbrica o portava la part comercial, rebia un sou per la seva feina prou elevat per garantir-li una vida d'acord amb el nou nivell social i, a vegades, la caixa de la fàbrica

finançava també despeses de la família. El nivell social creixia a mesura que anaven creixent els capitals que tenia invertits en les societats.

Podríem anar més lluny. Quan un fabricant començava formava part d'una societat amb diversos socis, els capitals creixien tal com hem descrit, fins que arribava un moment que els capitals acumulats eren prou grans per plantejar-se començar una inversió sense necessitar ningú més. Amb els fills es podien cobrir tots els flancs de l'aventura productiva. Fou en aquesta fase que alguns fabricants van construir una colònia després d'arreglar tots els capitals que tenien escampats en diverses societats. Vegem-ne alguns exemples (2).

Els Vidal de la colònia Vidal

Els Vidal eren modestos velers a finals del segle XVIII a Manresa que en el segle XIX començaren a destacar en la producció i comercialització de teixits de mescla i cinteria. El 1829 Ignasi Vidal va rebre 900 ll. de dot quan es va casar als quals caldria afegir als capitals de la casa. El 1848 formava part de la societat *Cots, Genescà y Cia* a la qual va aportar 4.000 ll.; després, el 1854, de Vidal, Vallés y Solà en la qual participava amb 9.000 ll. Quan es va renovar el 1871, el capital d'Ignasi Vidal pujava a 45.000 ll. El 1896, després de la mort d'Ignasi Vidal, es constitueix *Vidal Hnos*, una societat familiar, amb un capital de 500.000 duros, que és el moment que construeixen la colònia.

El capital dels Vidal s'havia multiplicat per més de 100 en cinquanta anys. El tèxtil havia donat excel·lents beneficis i havien po-

gut finançar la colònia sense cap problema.

Els Viladomiu i la colònia Viladomiu

Els Viladomiu tenien una petita fàbrica a Sallent coneguda amb el nom de cal Rei on començaren les seves activitats tèxtils modernes. El 1852 Tomàs Viladomiu va sortir de la seva petita fàbrica i va començar a participar en diferents societats a Sallent. Els capitals invertits ens fan conèixer les seves capacitats. L'any 1852 va invertir 4.000 duros a *Casajoana y Cia*, el 1855, 6.000 duros a *Torres y Cia*; l'any 1859 agruparen totes les fàbriques i en la nova societat hi tenia invertits 25.000 duros. L'any 1865 va acabar amb aquesta experiència i va mantenir-se en dues societats fins el 1870. No estem parlant de grans quantitats com es pot veure, però anaven creixent progressivament.

El 1866 es constitueix la societat *Viladomiu e Hijos* formada pel pare i tres fills. El capital era de 24.000 duros, 5000 que aportava cada fill en concepte de llegítima i 4.000 que deixava el pare sense interès. Ara ja no calia participar amb ningú. Els capitals de Sallent foren reorientats cap a la construcció de la colònia Viladomiu Vell que va entrar en funcionament el 1871, i el 1875 començaren a invertir per construir Viladomiu Nou. No hi ha cap dubte que aquests anys van haver de ser d'extraordinaris beneficis per poder invertir en edificis i maquinària de la manera que es va fer.

Els Pons i la colònia Pons

Els Pons van sortir de Manresa. En el segle XVIII produïen teixits de seda i en les primeres dècades

del segle XIX van començar a acumular capital produint i comercialitzant cintes i teixits de mescla que produïa una complexa xarxa de telers a mà. No fou fins el 1845 que es començaren a interessar per la producció mecanitzada i aportaven 4.000 duros a la societat *Font, Pons i Cia* que feia funcionar la fàbrica, la Xibèria de Sallent. El 1849 retiraven els diners i el 1851 llogaven una nau de la fàbrica del Pont de Navarcles i el 1852 es traslladaven a una fàbrica llogada a Sant Joan. El 1859 retornaven a Navarcles i allà es van quedar fins el 1866 quan van traslladar-se a la nova fàbrica del Salt construïda a Manresa.

Fou l'any 1867 quan Josep Pons va constituir la societat *Josep Pons e Hijos* amb un capital de 100.000 lliures, 94.000 de les quals les aportava el pare i 3.000 lliures cada fill en concepte de llegítima, però els beneficis es repartien de forma més favorable als dos fills, tot i que durant cinc anys s'havien de deixar per capitalitzar l'empresa. A més de la fàbrica del Salt van participar en la societat *Anton Torra e Hijo* dirigida per un cunyat de Josep Pons. A partir de 1877 es concentraren en la construcció de la colònia on van haver d'invertir tots els capitals dispersos que tenien, mentre mantenien la producció a la fàbrica del Salt. Els beneficis generats pel tèxtil van permetre aquest procés d'inversió (Ferrer Alós, en premsa).

Els Torra i la colònia de cal Marsal

Antoni Torra Rolan era un caballer de Calaf que es va instal·lar a Manresa a mitjan segle XIX i es va casar amb una filla de Josep Pons i Enrich. Entre la seva llegítima i

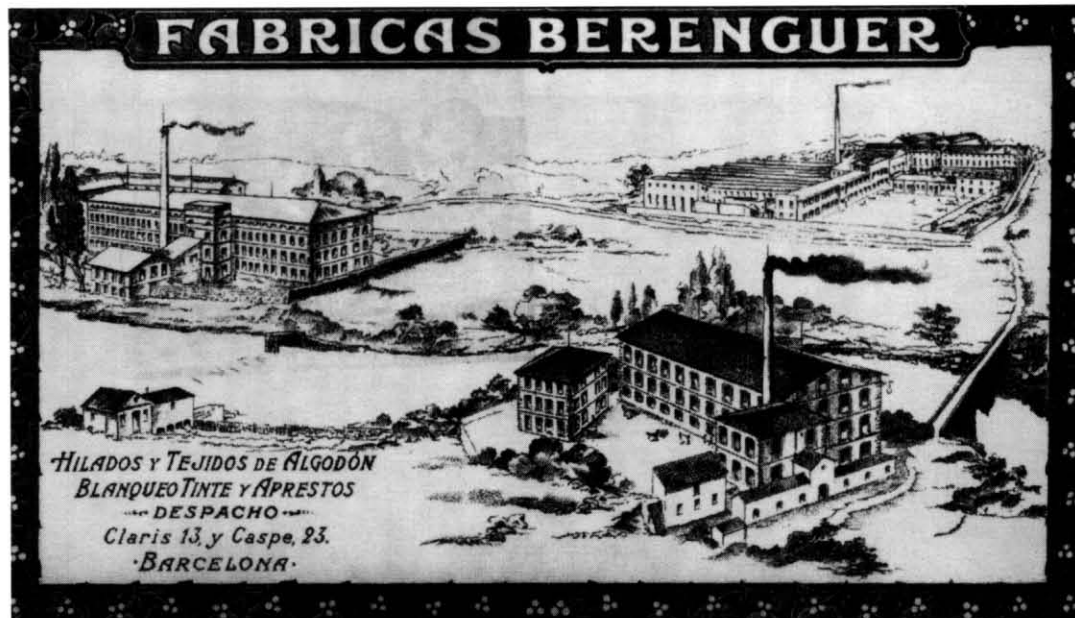
el dot de la dona acumulava una quantitat de 2.293 duros, el 1842. El 1857 el seu capital era de 3.000 duros que tenia invertits en la societat *Vidal, Torra i Rosich* i que es van convertir en 10.000 duros el 1867. El 1878 constitueixen amb un cunyat la societat *Antoni Torra, Hijos y Cia* on aportava 20.000 duros. És aquesta societat la que el 1887 construeix la colònia de cal Marsal que el 1892 es converteix en *Torra Hnos*, participada només per membres de la família. Desconec el capital fundacional de *Torra Hnos*. Altra vegada un creixement exponencial dels capitals només amb el treball tèxtil.

Els Borràs i la colònia Borràs

Oleguer Borràs havia nascut a Igualada i va arribar a Manresa per fer d'aprenent a casa d'un veler. Quan es va casar el 1827 movia un capital de 600 lliures entre la seva llegítima i el dot de la muller. Aviat, però es dedicà a la producció i comercialització i va acabar fent funcionar més de 400 telers a mà escampats per diversos pobles. El 1848 va entrar a participar en la societat *Cots, Genescà i Cia* amb 4.000 duros (el 1852 aquesta participació valia ja 10.679 duros) fins el 1859. El 1851 participava en la construcció de les tres fàbriques a Sant Joan de Vilatorrada i se'n quedava una on va instal·lar el seu negoci tèxtil durant molt de temps. Aquests anys foren d'una acumulació molt ràpida de capital. El 1856 es va constituir la societat *Olegario Borràs e Hijos*. Cada fill hi tenia 4.000 duros i el 1861 es reconeixia que els beneficis pujaven 16.000 duros (s'havien multiplicat per quatre en cinc anys).

En aquest context d'alts beneficis, els Borràs van construir dues fàbriques a Castellsbell i el Vilar (punt de partida de la colònia Borràs) per especular. Fins el 1902 les dues fàbriques van estar llogades a altres fabricants i no se'n feren càrrec directament.

Tots els exemples mostren una capacitat d'acumulació molt important i de creixement constant dels capitals al llarg del segle XIX, sobretot en els seus anys centrals, el que va permetre finançar amb recursos propis la construcció de fàbriques i colònies industrials

En aquesta marca de fàbrica hi ha dibuixades les tres fàbriques que tenien els Berenguer: la d'Artés, la del Pont de Cabrianes i la fàbrica de Cabrianes

(FOTO ARXIU ÀNGELS SOLÀ, REPRODUÏDA A EL LLOBREGAT, NERVI DE CATALUNYA, P. 78, ANGLE ED., MANRESA 1997)

sense massa dificultats, al mateix temps que els industrials es convertien en membres de la nova burgesia catalana.

Els Berenguer d'Artés i la construcció de la colònia de Cabrianes (3)

Els exemples que hem aportat mostren que algunes famílies foren capaces d'acumular molts recursos en un període curt de temps dedicant-se a la indústria tèxtil i que a la segona meitat del segle XIX estaven en condicions d'invertir progressivament aquests recursos en la construcció d'una colònia. Tot fa pensar que foren els propis recursos acumulats els que serviren per finançar la construcció de les colònies. Tenim dades comptables de la colònia Vilaseca de Manlleu en què el lligam entre beneficis i construcció de la colònia és evident (Colomer, 1990). La societat va començar a funcionar el 1865 i amb els beneficis de deu anys (tres anys superen el 20% de guany) es va finançar la construcció de la colònia que va començar el 1871 i es va acabar el 1879. El cost

total fou de 910.312,79 ptes. i el 91,4% d'aquesta quantitat es va autofinançar amb els beneficis.

Volem aportar en aquest article unes dades inèdites sobre la família Berenguer d'Artés que van acabar construint a començaments del segle XX la colònia de Cabrianes al terme de Sallent, després d'una acumulació exponencial de capital. Josep Berenguer Vilaressau era un caballer d'una família de pagesos mitjans que en el segle XVIII havien estat paraires i que la combinació tèxtil/agricultura havia estat la base de la seva posició econòmica. A la primera meitat del segle XIX la producció de llana va entrar en crisi i els pagesos/paraires d'Artés optaren per dedicar-se a l'agricultura. En aquest cas, fou un caballer el que va recuperar la tradició tèxtil en el moment que la demanda era de teixits d'empresa. A finals dels anys trenta van aparèixer diverses indústries de teixidors a mà, una d'elles de Josep Berenguer Vilaressau (va començar a funcionar al llarg del 1840), que el 1845 tenia 6 telers manuals de cotó. Podríem dir que el capital inicial havia de ser modest i segurament, va tenir molt de valor la xarxa de contactes que deuria tenir la família quan s'havia dedicat al tèxtil.

Per les llibretes de comptes sabem que feia funcionar una xarxa de teixidors locals i que teixia a mans per industrials de Barcelona que li enviaven l'ordit i la trama i ell retornava les peces teixides. La clau de l'èxit va raure en

què es va anar especialitzant en teixits de color que tenien més valor afegit que les empreses. El 1847 va començar a produir per ell comprant cotó filat o bales de cotó i venent directament els teixits a Barcelona. No hi ha cap dubte que la comercialització dels teixits es feia des de Barcelona i això és el que provocà segurament que cap a la dècada dels anys seixanta la societat traslladés la seva social a Barcelona on hi deuria tenir el magatzem. La producció de teixits de color dels Berenguer s'estava consolidant i multiplicaren els telers a mà que tenien a Artés. En la contribució de 1869-1870 declaraven 90 telers a mà i el 1871 tenien una altra fàbrica a Calders amb 64 telers a mà i una altra a Gràcia que es van vendre quan es va posar en marxa el nou vapor d'Artés.

Josep Berenguer i Cia estava formada per Josep Berenguer Vilaressau i els seus dos fills Francesc i Josep Berenguer Cava. No sabem quan es constituí ni quan els dos fills entraren a la societat. La comptabilitat és confusa en aquests anys (família i negoci són la mateixa cosa) i deduïm que el 1867 el capital era de 87.000 ptes. Els dos fills i el pare eren retribuïts per la feina i els beneficis anuals es definien, però no sabem si s'acabaven pagant o quedaven a la mateixa fàbrica. El cert és que el 1871 van decidir fer un pas endavant i canviar els telers manuals pels telers mecànics. Amb els beneficis ja havien anat comprant horts a la partida del Pinetar

a tocar la riera de Malrubí d'Artés i decidiren construir una fàbrica de vapor el 1872. Sorpren la decisió. Al Bages totes les fàbriques funcionaven amb energia hidràulica i els Berenguer van preferir el vapor, aprofitant l'aigua dels pous de la riera. ¿Per què optaren pel vapor? Una altra opció volia dir marxar d'Artés i a Artés hi tenien els orígens i potser una mà d'obra ja avesada a la producció de teixits de color.

El 1873 reestructuraren la societat. Francesc havia mort i només quedaven el pare Josep i el fill. Potser per fer front a les despeses de construcció del vapor donaren entrada a la societat a Ramon de Rocafort, un hisendat d'Artés que tenia molts masos, posseïa casa a Barcelona i segurament bons contactes polítics que podien ésser útils pels interessos de la fàbrica (la construcció de la carretera fins a la fàbrica per part de la Diputació fou el resultat d'aquests contactes). Els Berenguer aportaven la fàbrica de vapor nova, la fàbrica vella d'Artés, terrenys, màquines i gènere, i Rocafort 60.000 ptes. en diner líquid. El capital total era de 189.330 ptes., més del doble que a 1867 i no sabem si es retiraren beneficis quan es va constituir la nova societat.

Dels orígens modestos el 1840 a la construcció del vapor el 1871

Magnífica marca de fàbrica de l'empresa "Vda. De Esteban Comellas Viladomiu", la família berguedana que l'any 1872 feia funcionar la fàbrica manresana del Guix (ARXIU RSR)

havien passat trenta anys i ens indica que la producció de teixits de color fou molt rendible, però ho fou molt més en els anys que vindrien a continuació. En aquest cas tenim la comptabilitat de la societat i podem saber quins beneficis va obtenir la fàbrica i en què es gastaren. A començament del segle XX els Clapers Berenguer formaven part de la burgesia catalana amb una casa modernista al c/ Diputació que formava part de l'actiu de la fàbrica. L'ascens social de la família anava paral·lel al bon negoci de la fàbrica. Una cosa i altra van anar lligats sempre.

L'estratègia de la nova societat fou no repartir els beneficis i pagar un sou per la feina als tres socis. Tots els beneficis s'imputaven a capital, de tal manera que el capital va créixer de forma exponencial. No fou fins el 1881 que Ramon de Rocafort indicà que volia retirar capital i des d'aquell any, se li pagava tot o una part del que li corresponia, de tal manera que la seva participació va anar disminuint progressivament. Això vol dir que el 1895 quan va

morir Josep Berenguer Vilaressau i es va haver de fer front a les despeses testamentàries, el capital havia passat de 189.330,3 ptes a 1.550.451 ptes., és a dir, s'havia multiplicat per 8. El capital retirat no arribava al 10% del total generat en aquests 24 anys.

Josep Berenguer Vilaressau, el fundador de l'empresa, va morir el 1895. Fou un moment crític ja que va trencar amb aquella dinàmica d'incrementar el capital de l'empresa amb els beneficis. La part del fundador s'havia de dividir en sis parts entre els seus fills, dona i nebots (fills de la seva germana). En aquest punt es podia optar per dues solucions: dona i nebots podien entrar a participar en l'empresa amb el capital que els havia deixat o es podia pagar la part de cadascú amb el risc de descapitalitzar l'empresa. Es va optar per aquesta segona solució: el que tocava a cadascú es va treure del capital i es va convertir en obligacions que s'anirien tornant a poc a poc. Mentre es retribuïa aquest capital al 6%. Amb aquesta solució no hi havia una sortida traumàtica de capital, ni es complicava l'estructura de la societat que es va refer només amb dos socis: Josep Berenguer Cava i Ramon de Rocafort.

Aquesta reestructuració de la societat va tenir lloc a finals de 1895 i ara arrencava només amb

dos socis i amb un capital inferior (1.231.644 ptes.) perquè s'havia hagut de pagar als parents l'herència de Josep. Apareixia un altre problema: Josep Berenguer Cava, l'autèntic industrial, era solter i calia pensar amb qui s'havia de fer càrrec de la fàbrica. L'opció foren els seus nebots, fills de la seva germana Maria, Josep, Cassimiro i Francesc Clapers Berenguer que acabarien esdevenint els propietaris de la fàbrica en pocs anys. ¿Com retribuir la seva feina a la fàbrica? Es va optar per donar-los una petita participació en els beneficis a més a més del sou que cobressin, però aquesta participació no significava participar en el capital de l'empresa. Així doncs, el capital de l'empresa s'incrementà amb els beneficis, tal com havia passat en períodes anteriors, però una part dels mateixos anaren als comptes personals dels nebots. No constaven en el capital, però era diner que es quedava dins de la mateixa empresa. L'any 1901 el capital de la societat havia superat el nivell de 1895 (1.764.179,3 ptes) sense comptar els diners que hi havia en els comptes personals dels nebots (142.961,99 ptes).

L'any 1901 va morir Ramon de Rocafort i la vídua va optar per retirar-se de la societat. Això va significar de nou un moviment de capitals, però el negoci anava a tota vela i els beneficis es continuaven deixant a l'empresa. El 1904 el capital arribava als 2.693.975,4 ptes. (havien començat amb 189.330,3 ptes trenta anys abans). Aquest any va morir Josep Berenguer i Cava solter i va fer hereus als seus tres nebots, dues parts a Josep i Cassimiro i una part a Francesc. Es constituí una societat entre els tres germans amb el nom de *Sobrinos de Berenguer*. Continuaren amb la política que els beneficis incrementessin el capital, tot i que retiraven una petita part que anava a comptes personals i podia ésser retirada quan es volgués. El capital va continuar creixent de forma vertiginosa perquè els beneficis eren molt elevats: el 1912 s'arribava als 4.613.510 ptes. A partir d'aquest any els nebots decidiren estabilitzar el capital en 5.000.000 de ptes i repartir-se anualment els guanys que eren

ingressats en comptes personals. El 1919, poc abans de convertir l'empresa en societat anònima Josep i Cassimiro tenien 1.303.000 ptes. en els seus comptes personals sense conèixer les quantitats que s'havien retirat.

Amb aquesta aproximació volem mostrar l'enorme rendibilitat de l'empresa Berenguer d'Artés. La família havia invertit 120.000 ptes el 1873 i tenia un capital de més de 5 milions de ptes més els diners que havien retirat cap el 1920 i totes les despeses familiars que la fàbrica havia assumit. Els beneficis es reinvertien en el creixement de la fàbrica, de tal manera que sempre foren els recursos propis els que s'utilitzaren per la compra de terres, construcció d'edificis i compra de nova maquinària.

El procés de creixement i expansió dels Berenguer i el que invertiren en el procés es pot descriure en diverses etapes. Hem vist que primer posseïen una fàbrica tèxtil a Artés amb telers a mà i que, a més, en tenien una de llogada a Calders i al barri de Gràcia a Barcelona. El capital fix necessari amb les fàbriques de telers manuals era molt baix. El 1871 van començar a comprar horts a la partida del Pinetar on construïren el vapor i van començar les obres de la "fàbrica nova" immediatament. A la màquina de vapor va succeir la compra de telers mecànics. Entre 1872 i 1877 es van invertir 120.902 ptes en l'edifici i la maquinària. El 1883 es va ampliar l'edifici i es va instal·lar una nova màquina de vapor. També es feren obres de consideració el 1891/1892 i 1896/1897. Al llarg d'aquests anys s'anaren comprant telers mecànics de maquineta i s'arribà als 398 telers. Totes aquestes obres i compra de maquinària es pagaren al marge dels beneficis que s'obtenien cada any.

L'1 de gener de 1898 la societat va arrendar la fàbrica del Pont de Cabrianes que estava a quatre quilòmetres d'Artés a tocar el Llobregat. Aquella fàbrica funcionava amb energia hidràulica tot i que també hi havia instal·lada una màquina de vapor. Els Berenguer van decidir en aquest moment assumir tot el cicle productiu i entrar en el camp de la filatura. Fins

Quadre 1: L'evolució de les inversions en edificis i maquinària pels Berenguer d'Artés

	Edificis	Maquinària	Beneficis(1)
Capital inicial	189.330,3 ptes		
1872-1875	74.468,8	113.112,6	134.456,3
1876-1880	57.283,-	94.783,7	288.915,8
1881-1885	90.165,2	133.880,6	266.601,7
1886-1890	29.671,3	64.330,5	475.480,8
1891-1895	82.617,-	117.222,9	698.962,6
1896-1900	263.628,8	431.148,3	804.205,5
1901-1905	877.245,2	337.937,6	1.813.959,3
1906-1910	243.060,4	203.359,4	1.971.299,3
1911-1915	212.122,2	340.579,5	1.463.855,2
1916-1920	222.391,1	143.936,-	2.400.000,-
TOTAL	2.152.659,9	1.980.291,1	10.317.737,-

(1) Ens referim als beneficis després d'amortitzar i abans de repartir entre els accionistes.

Font: Llibres de comptabilitat de la societat *Berenguer i Cia*, Museu Pare Faura d'Artés. Elaboració pròpia.

aquell moment s'havien limitat a teixir color i els hi havia anat extraordinàriament bé. Aquesta opció va significar invertir 378.350 ptes. en la compra de maquinària. Aquest arrendament es va mantenir fins l'any 1912.

Però la gran inversió que feren els Berenguer fou la construcció de la colònia de Cabrianes (més amunt de la fàbrica abans esmentada). Es començaren a comprar terrenys el 1900 i el 1902 ja estava en funcionament. Entre l'any 1901 i 1906 s'invertiren en compra de terrenys i obres 974.254 ptes. i en maquinària 236.890 ptes. (a aquesta fàbrica s'hi traslladà part de la maquinària del Pont de Cabrianes). Això vol dir que en aquests cinc anys s'invertiren 1.200.000 ptes. que sortiren totes de la caixa general de la fàbrica, sense reduir ni perjudicar els beneficis anuals.

Encara no s'acabaren aquí les inversions. Entre 1906 i 1912 compraren una casa al carrer Provença que es valorava en 175.000 ptes. i en construïren una al carrer Diputació valorada en 970.000 ptes. Aquestes cases figuraven a l'actiu de l'empresa; foren, per tant pagades del líquid de l'empresa i no en sortiren fins el 1920 quan la societat es va convertir en societat anònima. Totes aquestes inversions es feren amb recursos propis i sense afectar la generació anual de beneficis.

En el quadre 1 hem recollit l'evolució de les inversions en edificis, maquinària i els beneficis totals després d'amortitzar que obtingué la societat. La política de deixar els beneficis a una empre-

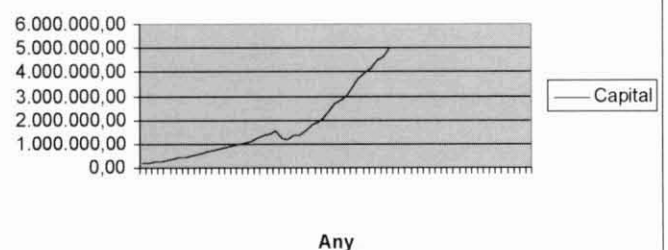
sa que tenia una elevada rendibilitat, permetia multiplicar encara més aquesta rendibilitat. La societat havia començat amb 189.330 ptes. i aquesta modesta quantitat invertida el 1872, havia arribat als 5.000.000 de ptes. amb una política de reinversió constant dels beneficis. El quadre reflecteix les inversions constants en modernitzar i fer créixer la fàbrica. Simultàniament els beneficis obtinguts van arribar a unes quantitats molts importants a partir dels primers anys del segle XX.

En el gràfic 1 hem recollit el creixement del capital dins de la

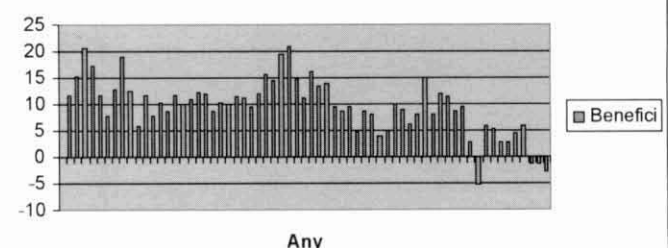
societat Berenguer. Des del començament la política va consistir en deixar la major part dels beneficis per incrementar el capital. El gràfic mostra el creixement constant del capital que es va accelerar a partir de finals del segle XIX quan van haver construït la colònia de Cabrianes. Val a dir que, a partir de 1913 preferiren mantenir el capital constant i repartir-se els guanys, tot i que una part important quedaren en comptes personals dins de la mateixa empresa.

Tot això no es podria explicar sense una elevada taxa de beneficis que any darrera any anava ajudant a multiplicar el capital. La rendibilitat de l'empresa fou molt elevada i les xifres no coincideixen amb les que coneixem de les societats anònimes (Cabana, 2001) o d'altres fàbriques com la Rambla de Vilanova (Soler Becerro, 1997) o la colònia Sedó (Nadal, 1991). En el gràfic 2 hem recollit la rendibilitat del capital a la fàbrica Berenguer d'Artés. Hom pot veure que molts anys aquesta rendibilitat se situava per sobre del 20% i la majoria per sobre del 10%. L'empresa només va començar a tenir problemes i a veure com queien els beneficis a finals dels anys vint i durant la

Gràfic 1
Evolució del capital de la societat Berenguer i Cia a partir de les reinversions dels beneficis

Gràfic 2
Beneficis després d'amortitzacions de la societat Berenguer i Cia d'Artés (1873-1936)

II República. El període millor sembla situar-se en el canvi de segle, quan van posar en marxa la fàbrica del Pont de Cabrianes i després van construir la colònia.

Estratègies familiars i acumulació

El cas de la família Berenguer permet fer una reflexió sobre la relació entre estratègies familiars i acumulació. Un dels problemes d'aquestes societats era la multiplicació de socis que es donava a cada generació. Si tots els socis fundadors deixaven als seus fills una participació en l'empresa, el nombre de socis es multiplicava i si s'havia de pagar la part a cadascú, la descapitalització podia acabar amenaçant la marxa de l'empresa.

En el cas dels Berenguer aquest problema es plantejà a la mort de Josep Berenguer Vilaressau que havia estat el fundador de l'empresa. Feu sis parts del seu capital que s'hagueren de pagar. Els altres dos socis van aconseguir que s'interpretés que la part no implicava participar en l'empresa amb la qual cosa no es complia la gestió de la mateixa. La solució adoptada fou pagar la part corresponent de mica en mica, abonant els interessos pel temps que el capital continués dins de l'empresa.

Sobta, però una altra cosa. Josep Berenguer Cava, el fill i hereu, va morir solter i sense descendència, contribuint així a no complicar les coses. Foren hereus tres nebots, Josep, Cassimiro i Francesc Clapers Berenguer. D'aquests tres, Josep i Cassimiro també quedaren solters i els capitals de la fàbrica van passar als fills

Detall de la xemeneia i dels pisos de cal Marsal, una de les colònies que es va fundar a finals del s. XIX

(FOTO ROSA SERRA)

del Francesc, l'únic que es va casar. És evident que aquesta opció simplificava extraordinàriament la repartició dels capitals i reduïa els hereus a tres. La cosa hagués estat molt més complicada si els tres nebots s'haguessin casat i haguessin tingut fills.

Les conseqüències per la fàbrica foren molt bones perquè evitaren les sortides de capital. La pregunta a fer-se és si aquesta opció de no casar-se era conscient i responia precisament a aquesta qüestió. No era important només acumular capital, sinó que també era important evitar aquelles situacions de dispersió. Els Berenguer feren les dues coses: acumularen i evitaren la dispersió.

Conclusió

La reconstrucció d'algunes sèries de beneficis de les fàbriques tèxtils a Catalunya (sobretot de les societats anònimes) semblen mostrar una migradesa en els beneficis que farien difícil entendre que aquesta activitat hagués generat els recursos suficients per generar una burgesia industrial que, a més, fos capaç de construir les grans fàbriques del Llobregat, especialment les colònies.

Aquest article vol reivindicar que l'activitat tèxtil fou rendible i que la barreja entre fàbrica i família, en molts casos, va portar a una lògica de reinversió dels beneficis en la mateixa activitat, fet que va assegurar-ne el creixe-

ment. Hem aportat diversos exemples de fabricants que van iniciar el seu procés d'acumulació en societats compartides, que acabaren formant una societat amb els seus fills i que reinvertiren contínuament els beneficis en la construcció de les colònies industrials.

El cas dels Berenguer - no sabem fins a quin punt excepcional - mostra una elevada rendibilitat de l'activitat tèxtil. Els modestos teixidors a mans d'Artés de 1840 van convertir-se en destacats membres de la burgesia barcelonina, amb la construcció d'una casa modernista inclosa al carrer Diputació. Tot això a partir d'una política familiar que reduïa el nombre d'hereus per la via de la solteria, però sobretot gràcies a una fàbrica que va tenir uns rendiments econòmics excel·lents i de deixar-hi la major part dels beneficis, perquè la mateixa fàbrica finançava en forma de sous o d'assumir pagaments privats, el nivell de vida de la mateixa família.

La majoria de les fàbriques i colònies es van anar ampliant a partir de la reinversió dels propis guanys i beneficis al llarg del segle XIX. La taxa de guany havia de ser elevada per força, sinó aquesta inversió hagués estat impossible i no hagués interessat a ningú. A cal Berenguer, ho fou, sense cap mena de dubte.

Bibliografia

CABANA, F. (2001): Fàbriques i empresaris. Els protagonistes de la revolució industrial a Catalunya. II. Cotoners. Barcelona: Diputació de Barcelona.

COLOMER, P. (1990): "La trajectòria d'una empresa cotonera (Vilaseca 1865-1913)", en D.D.A.A. (Eds.), Osona i Catalunya al segle XIX. Estudis d'història. Vic: Eumo, pp. 161-184.

FERRER ALOS, L. (2003): "Segundones y actividad económica en Cataluña. Reflexiones a partir de la familia Berenguer de Artés". Revista de Demografía Histórica XXI II, pp. 93-126.

(en premsa-a): "Familia e industrialización en Catalunya. El caso de la familia Pons y Enrich". Historia Social pp.

(en premsa-b): Genealogías de la industrialización. De la seda al algodón en la Catalunya Central. Barcelona:

NADAL, J. (1991): "La indústria cotonera", en D.D.A.A. (Eds.), Història Econòmica de la Catalunya Contemporània (s. XIX). Indústria, transports i finances. Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana, pp. 11-86.

SOLER BECERRO, R. (1997): "Réditos algodóneros. Las cuentas de la fábrica de "la Rambla" (1840-1913): revisión y ampliación." Revista de Historia Industrial 12, pp. 205-232.

SUDRIA, C. (1987): "El finançament del procés d'industrialització", en D.D.A.A. (Eds.), Catalunya i Espanya en el segle XIX. Barcelona: Columna, pp. 117-137.

(1994): "Capitalistes i fabricants. El finançament de la indústria catalana (1815-1866)". Butlletí de la SCEH V pp. 29-42.

Notes

- (1) Sobre el finançament de la indústria catalana vegi's (Sudria, 1987, 1994).
- (2) Les dades que aquí s'aporten estan extretes del treball (Ferrer Alos, en premsa-b).
- (3) Les dades que aportem aquí sobre la fàbrica Berenguer es poden trobar en el que fa referència a l'evolució de la família a (Ferrer Alos, 2003) i sobre l'economia de l'empresa formen part d'una recerca que estem realitzant sobre el tema i que en aquest treball fem un avenç de cara a defensar l'argumentació general. L'arxiu de la fàbrica Berenguer es troba al Museu Pare Faura d'Artés i he d'agrair a l'ajuntament d'Artés i a David Berenguer les facilitats que m'han donat per poder-lo consultar.

Llorenç Ferrer Alòs, doctor en història i professor de la Universitat de Barcelona